

4. Крайчинська Г. Розвиток фразеологічної науки у Польщі. *Проблеми слов'янознавства*. 2005. Вип. 55. С. 164–180.
5. Мокиєнко В.М. Славянська фразеологія : учеб. пособ. 2-е изд., испр. и доп. Москва, 1989. 286 с.
6. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Т. 1. Мюнхен, 1958. 310 с.
7. Словник української мови : в 11 т. за ред. І.К. Білодіда. Т. 10. Київ, 1979. С. 109.
8. Словник фразеологізмів української мови / укл. В.М. Білоноженко, І.С. Гнатюк, В.В. Дятчук, Н.М. Неровня, Т.О. Федоренко. Київ, 2003. 1097 с.
9. Поливанов Е.Д. Тезиси доклада о реформе узбекской орфографии. *Наука и просвещение*. Ташкент, 1922. № 1. С. 13–14.
10. Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологічний словник української мови. Київ, 1998. 204 с.
11. Ужченко В.Д. Фразеологія сучасної української мови : навч. посібник. Київ, 2007. 494 с.
12. Шкуран О. Культурологічний аспект середньоподінцівської компаративної фразеології. *Лінгвістика*. 2011. № 3 (24), Ч. I. С. 159–166.
13. Яцьків М. Здобутки сучасної української фразеології у контексті новітніх парадигм лінгвістичних досліджень. *Міжнародний науковий вісник : збірник наукових статей за матеріалами XXVII Міжнародної науково-практичної конференції*. Ужгород – Будапешт, 26–29 листопада 2013 року / ред. кол. В.І. Смоланка (голова), І.В. Артёмов та ін. Ужгород, 2014. Вип. 8 (27). С. 253–262.
14. Сердуніч Л. Седмиця. Тиждень. Триждень... давні назви днів і сучасні. URL: <https://uamodna.com/articles/dni-tyzhnya-davni-nazvy-y-suchasni/> (дата звернення: 03.09.2021).

УДК 811.161.2'42'37

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.18.10>

КОГНІТИВНА СТРУКТУРА КОНЦЕПТУ «ДУША» У ПОЕЗІЇ РАНЬОГО УКРАЇНСЬКОГО СИМВОЛІЗМУ

COGNITIVE STRUCTURE OF THE CONCEPT “SOUL” IN EARLY UKRAINIAN SYMBOLISM POETRY

Мушировська Н.В.,

orcid.org/0000-0003-1319-1101

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри стилістики та культури української мови

Рівненського державного гуманітарного університету

Стаття присвячена аналізу когнітивної структури концепту «душа» як базового в поетичному дискурсі поетів раннього українського символізму, репрезентованого творчістю поетів «Молодої Музи». У ній на підставі проаналізованих досліджень науковців лінгвокогнітологічного напрямку встановлено термінологічне значення понять «концепт», «структура концепту», «номінативне поле концепту», здійснено розгляд образного й інформаційного змісту означеного концепту та встановлено інтерпретаційне поле концепту «душа» у мовній і когнітивній картині світу раннього українського символізму із застосуванням семантико-когнітивного аналізу. Підґрунтям для аналізу поетичних варіацій концепту «душа» у дискурсі українського символізму стали традиційні словникові значення лексеми «душа» у номінативному полі концепту, проаналізовані із залученням тлумачного, фразеологічного словників і антології концептів. Було виявлено мінімум 15 когнітивних ознак концепту «душа», різних за природою об'єктивності. Встановлено найбільш яскраві когнітивні класифікатори в концепті «душа» на основі числа номінативних одиниць, які об'єктивують когнітивну ознаку, зокрема: переживання екзистенції (смерть, жаль, біль, страх, хвороба душі) – 32 %, прагнення ідеалу, вічності – 19,4 %, розчинення в пейзажі, музиці, втечі від світу у мрію – 23 %.

Лінгвокогнітивний аналіз базового концепту «душа» та встановлення його когнітивних ознак у поезії раннього українського символізму дали змогу реконструювати світоглядні позиції цього напрямку загалом. Розуміння символістами душі модерного суб'єкта та її образна об'єктивність породжуються відчуттями загальної втоми та розчарування від життя, притаманним епосі. Література символізму експлуатує тему кінцевості людського життя, тому частими когнітивними класифікаторами у структурі концепту «душа» у поезії символістів виступають туга, розпач, страх, жаль, біль, плач як ознаки «хворої душі». Поруч із розпачем і резигнацією, спричиненими вічними істинями, з'являється невимовне прагнення ідеального, втеча від світу, занурення у споглядання природи, творчості, кохання, які мають як світлий, так і темний бік. Водночас у структурі концепту «душа» у поезії символістів оприявнюються смисли, пов'язані з усвідомленням себе частиною душі народу та служінням йому.

Ключові слова: структура концепту, номінативне поле концепту, образ, інформаційний зміст, інтерпретаційне поле, семантико-когнітивний аналіз

The article is devoted to cognitive structure analysis of a concept "soul" as a basic in the poetic discourse of early Ukrainian symbolism, represented by the works of poets of the "Young Muse". On the basis of the scientists studies in linguo-cognitological direction analyzed the terminological meaning of "the concepts", "the structure of the concept", "the nominative field of the concept", "the figurative and informational content of this concept", considered the interpretation field of the concept "soul" in the linguistic and cognitive picture of the world of early Ukrainian symbolism with use semantic cognitive analysis. The basis for the analysis of poetic variations of the concept of "soul" in the discourse of Ukrainian symbolism were the traditional dictionary meanings of concept "soul" in the nominative field of the concept, analyzed using explanatory, phraseological dictionaries and anthologies of concepts. At least 15 cognitive features of the concept of "soul", different in nature of objectification, were identified. The brightest cognitive classifiers in the concept of "soul" based on the number of nominative units that objectify the cognitive feature, in particular, are existence (death, pity, pain, fear, illness of the soul) – 32 %, the pursuit of the ideal and eternity – 19,4 %, dissolution in landscapes, music, escape from the world in a dream – 23 %.

Linguocognitive analysis of the basic concept "soul" and the establishment of its cognitive features in the poetry of early Ukrainian symbolism made it possible to reconstruct the worldview of this literary direction a whole. The symbolists understanding of the soul of the modern subject and its figurative objectification is generated by the feeling of general fatigue and disappointment from inherent era life. The literature of symbolism exploits the theme of finite human life, therefore, melancholy, despair, fear, compassion, pain, crying as a signs of a "sick soul" are frequent cognitive classifiers in the structure of the concept of "soul" in symbolists poetry. Along with despair and resignation caused by eternal truths, appears striving for the ideal, escape from the world, immersion in the contemplation of nature, creativity, love, which have light and dark sides. At the same time, in the structure of the concept "soul" in the poetry of the symbolists, there are meanings associated with the awareness of oneself as a part of the people's soul and serving it.

Key words: concept structure, nominative field of concept, image, information content, interpretive field, cognitive semantic analysis.

Постановка проблеми. У числі найбільш актуальних сучасних напрямів у світовій та вітчизняній лінгвістичній науці є лінгвокогнітивний напрям, що реалізується в лінгвоконцептологічних та лінгвокультурологічних дослідженнях. Проблематика концепту як складного когнітивного явища, у межах якого поєднуються особливості як національно-специфічної так і індивідуальної концептуальної картин світу, що корелюють із мовною картиною світу, відкриває можливість розуміння й інтерпретації когнітивно-ціннісних параметрів лінгвістичних явищ, доступ до яких здійснюється через особливості ключових слів або концептів, зумовлених культурним досвідом.

Сьогодні в лінгвістичних студіях простежується завдання поглибленого дослідження тексту і дискурсу, у межах яких реалізуються концепти. Дискурс є водночас середовищем побутування й інструментом об'єктивації концепту, отже, відкриває можливості для моделювання структури концептів. Художній дискурс як різновид мовного дискурсу «створює умови для встановлення спектра відтінків значень, співзначень, трансформованих і переосмислених понять, що ускладнюються тими ж таки асоціаціями, оцінками» [5, с. 15]. Місце дискурсу художньої літератури в лінгвоконцептологічних дослідженнях полягає як в об'єктивації феноменів, так і в порівнянні концептосфер письменників різних епох та культур, які б, у свою чергу, служили уособленням певного часу, стилю доби. «Зверненням до творчості письменника – виразника ідей, властивих національній самосвідомості певного періоду, можна підтвердити її здатність більшою чи меншою мірою

адекватно виражати сутнісні концептуальні засади», – уважає В. Кононенко [5, с. 25]. У творчості окремого письменника чи письменників певної групи чи школи із чітко вираженим аксіологічними засадами можна виділити характерні повторювані ключові слова-образи, супроводжувані водночас трансформацією та поглибленням смислів, які лише частково відповідатимуть словниковим значенням, що становлять ядро їхньої творчості.

Концептуальний аналіз, на відміну від власне семантичного, не обмежується встановленням лише значеннєвих компонентів, що входять до складу аналізованої одиниці, а має на меті встановлення смислу, навколо якого групуються лексеми, категорії. Це є ключем до розуміння не лише мовностилістичних особливостей дискурсу, але й форм репрезентації знань, уявлень і цінностей у ньому, відповідає складній формі взаємопроникнення концептуальної, мовної та художньої сфер.

Концепт є основним поняттям когнітивної лінгвістики, тлумачення якого варіюється в дослідженнях наукових шкіл і окремих учених. Зокрема, В. Маслова зазначає: «Концепт – це лінгвоментальне утворення, частково вербалізований культурний сенс, який має ім'я / імена в мові і включає в себе значення, культурні конотації, поняття і образ, що лежить в основі найменування» [8, с. 162]. У будь-якому разі вчені розуміють під концептом складне нерозчленоване ментальне утворення, що відбиває певне коло ознак і зв'язків явищ [7, с. 66].

З. Попова й І. Стернін визначають концерт як «дискретне ментальне утворення, що є базовою

одиноцею розумового коду людини, що має відносно впорядковану внутрішню структуру, становить собою результат пізнавальної (когнітивної) діяльності особистості й суспільства і несе комплексну, енциклопедичну інформацію про відображувані предмет або явище, про інтерпретацію цієї інформації суспільною свідомістю і ставлення суспільної свідомості до даного явища або предмета [12, с. 24].

Для усвідомлення концепту треба побудувати певну модель, яка б відображала його структуру [17, с. 16], що водночас позбавлена ознак повноти і жорсткості, оскільки це зумовлено неможливістю вербалізувати весь зміст концепту і його динамічною роллю. Концепт має складну структуру, оскільки до неї входить усе те, що належить поняттю, а з іншого – усе, що робить його фактом культури, – етимологія, історія, сучасні асоціації, оцінка й інше [17, с. 16].

Базовий концепт «душа» як один із найдавніших та найвагоміших концептів людської культури неодноразово привертав увагу вітчизняних та іноземних дослідників [4; 10]. Проте концепт «душа» з огляду на його домінуючу роль у світоглядно-естетичній свідомості періоду раннього українського символізму ще потребує подальшого вивчення з позицій лінгвокогнітивних методів дослідження. Це дасть можливість більш повно реконструювати концептосферу поезії раннього українського символізму, її домінуючі, розкрити закономірності свідомості, оприявлені в дискурсі символістів.

Метою статті є дослідження когнітивної структури базового концепту «душа» у поетичному дискурсі українського символізму на матеріалі поезії угруповання «Молода Муза».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття концепту і його структури висвітлено в численних працях науковців, серед яких виділилось два основні підходи – лінгвокогнітивний (Н. Арутюнова, Є. Кубрякова, Д. Лихачов, І. Стернін, З. Попова) та лінгвокультурологічний (С. Воркачов, В. Карасик, Н. Красовський, Ю. Степанов, В. Маслова). Лінгвокогнітивний передбачає розгляд концепту в напрямі від індивідуальної свідомості до культури, лінгвокультурологічний – у напрямі від культури до індивідуальної свідомості. Дослідження концептів у мові та дискурсі містять праці вітчизняних науковців В. Жайворонка, В. Кононенка, Л. Ковбасюк, С. Жаботинської, Ж. Краснобаєвої-Чорної й інших.

Найявні підходи до виявлення структури концепту ґрунтуються на його розумінні як репрезентанта семантичних структур різного рівня склад-

ності й абстрактності в лексичній системі мови. Так, Ю. Степанов вирізняє у структурі концепту побутовий, загальновідомий зміст, зміст, відомий окремим носіям мови, та історичну, етимологічну інформацію [13, с. 74]. С. Воркачов вирізняє в концепті поняттєву складову частину (ознакова і дефініційна структура), образну складову частину (когнітивні метафори, що підтримують концепт у свідомості) і значеннєву складову частину – етимологічні, асоціативні характеристики концепту, що визначають його місце в лексикограматичній системі мови [13, с. 74]. В. Карасик розрізняє у структурі концепту образно-перцептивний компонент, понятійний (інформаційно-фактуальний) компонент і ціннісну складову частину (оцінка і поведінкові норми) [13, с. 74]. Н. Алефіренко розуміє концепт як ментальний образ широкого діапазону, його структура за горизонталлю простягається від узагальнених наочних образів до логічних понять, а за вертикаллю – від поверхневих до глибинних смислових шарів [1, с. 3–13].

Щодо унаочнення концепту, то В. Маслова пропонує розглядати концепт у його порівнянні з колом, що має центр (ядро концепту – основне поняття) та периферію (компоненти, які відображають культуру, суспільний досвід, індивідуальний досвід, прагматичні складники, конотації, асоціації) [8, с. 166]. На її думку, у практиці сучасного лінгвоконцептуального аналізу «шлях сходження до концепту починається зі сходження від рівня суто лексикографічного опису, словникового значення і встановлення вживаності слова, його дистрибуції. Далі він охоплює сферу дискурсивних описів, включаючи аналіз структур знання, що стоять за відповідною мовною формою, і досягає своєї вершини, завершуючи опис семантикою мовної форми на найбільш абстрактних рівнях її буття, до яких відносять опис культурних смислів слова, конотацій його лексичного значення в контексті різних культур, епох та поглядів, розкриття символіки слова та логіки образу, що стоїть за словом у свідомості носіїв мови певної культури» [8, с. 167].

Отже, здебільшого дослідники вирізняють у складі концепту три базові структурні компоненти (елементи): образ, інформаційно-підприємний зміст (ядро), інтерпретаційне поле, а дослідження концепту передбачають на рівнях лексикографічно-дистрибутивного, дискурсивного, семантичного / герменевтичного аналізу.

Постановка завдання. Опис концепту «душа» у поезії раннього українського символізму варто здійснювати згідно з визначеними в лінгвокогні-

тології підходами. Семантико-когнітивний аналіз передбачає такі етапи, як: побудова номінативного поля досліджуваного концепту; аналіз і опис семантики мовних засобів, що входять у номінативне поле концепту; когнітивна інтерпретація результатів опису семантики мовних засобів – виявлення когнітивних ознак, які формують досліджуваний концепт як ментальну одиницю; опис змісту концепту у вигляді переліку когнітивних ознак; моделювання концепту, що передбачає опис макроструктури концепту [13, с. 163].

Етимологія й окреслення семантичної структури концепту здійснюється на основі тлумачних, фразеологічних, етнолінгвістичних словників. Наступним етапом є виділення всіх контекстів уживання вербалізованого концепту «душа» і окреслення основних значень і відтінків значень, що реалізуються в поетичних текстах символістів, та стилістичних прийомів його вираження, моделювання концепту.

Виклад основного матеріалу. Модернізм, у контексті якого розвивався український символізм, може бути зрозумілий як «повторне (пост-сентименталістське і постромантичне) і, зрозуміло, модифіковане відкриття людської «душі». На формування модерністично-символістичного поняття душі в дискурсі українських символістів мали вплив різні напрями західної і східної філософії, народні вірування, християнізм, концепція «голої душі» С. Пшибишевського. Символічний концепт «душі» був закономірним проявом посилення тогочасного інтересу до ірраціонального світу, містичних і неомістичних явищ, давніх вірувань та з погляду раціоналізму новим світобаченням, пронизаним відчуттям «втоми від розуму».

Матеріал дослідження становлять поетичні тексти представників «Молодої Музи», які належать до означеного стилістичного напрямку (П. Карманського, В. Пачовського, С. Чарнецького, Б. Лепкого, С. Твердохліба, М. Рудницького). У дискурсі кожного з означених авторів уживання лексеми «душа» є надзвичайно частотним. Шляхом загальної вибірки було виділено 134 приклади уживання лексеми душа з її варіантами (таких уживань значно більше, проте до уваги не були взяті повторювані значення).

Підґрунтям для аналізу поетичних варіацій концепту «душа» у дискурсі українського символізму є традиційні словникові значення лексеми «душа». Серед основних значень лексеми «душа» одинадцятитомний «Словник української мови» наводить такі: 1) внутрішній психічний стан людини, з її настроями, переживаннями та почут-

тями, за релігійними уявленнями – безсмертна нематеріальна основа в людині, що становить суть її життя, є джерелом психічних явищ; 2) сукупність рис, якостей, почуття, натхнення, енергія, людина за прекрасними рисами характеру; 4) найголовніше в чому-небудь, суть чогось, центральна фігура чого-небудь; 5) заглибина, розташована в нижній передній частині шиї [16, с. 445–446].

В. Жайворонок вирізняє у знаково-символічній природі концепту «душа» такі основні значення: 1) за релігійними уявленнями – безсмертна, нематеріальна основа в людині, що становить сутність її життя; 2) за дохристиянськими віруваннями – після смерті душа не розлучається з тілом, на відміну від християнських уявлень, згідно з якими після смерті душа відділяється від тіла; 3) душу вважали чистою, як перли, сонце, світло; 4) душу треба оберігати від спокуси; 5) народ уявляє собі душу як пару, хмари, дихання, дим, вітерець або як пташку (голубка, зозуля), чи як метелика, бджолу, мурашку; 6) сорок днів душа блукає, вийшовши з тіла і тільки потім іде на той світ; 7) душа завжди свята, а тіло грішне; 8) вийшовши з тіла, душа стає зіркою на небі, зорі – це душі померлих; при народженні людина отримує свою зірку, яка після смерті спадає з неба; 9) душам праведників живеться в Раю добре, а душі грішників мучаться у пеклі; 10) здавна вірять у переселення душ, відгомоном чого є багато мотивів у народних казках, душа може переходити у звірину чи рослину [4, с. 209].

Аналіз «Фразеологічного словника української мови» дозволив виділити фразеологізми, що містять лексему «душа», семантика яких дозволяє простежити когнітивну метафоризацію, доповнити низку суттєвих ознак номінативного поля концепту «душа»: *аж душа болить, аж душа в гору росте, аж душа (серце) радіє, бісова (чортова, проклята, окаянна) душа, відкрита душа, горить душа, душа болить (ниє, щемить, ятриться), душа в душу, душа вилітає, душа в п'яти тікає, душа відлетіла в небо, душа прощається з тілом, душа геть, душа замутилась, душа заросла полином, душа зболіла, душа обливається кров'ю, душа навстіж, душа на одній нитці (павутинці) держиться, душа не приймає, душа не лежить, душа перевертається, душа перетліла, душа рветься, душа поривається, душею пристати, душа (серце) не на місці, душа (серце) розривається, душа (серце) скніє, душа (серце) співає, душа сохне, душа стала на місце, душа огортається (смуток), душа так і покотилася, душа тішиться, душа тремтить, душа тривожиться, душа холоде, жива душа, заяча*

душа, кайнова душа, кипить (обкипає) душа, крається душа (кривавиться), куди душа забажає, ледве душа держиться в тілі, мишача душа, ні одна жива душа, розхристана душа, порожня душа (серце), пропаща душа, темна душа, тільки (сама) душа залишилася, хвацька душа, хвора душа, черства душа (серце), широка душа (серце), щира душа (серце) та ін. [18, с. 277–283].

Процес концептуалізації внутрішнього світу людини, з огляду на матеріал антології концептів, відбувається на основі знань про людину як про живу істоту: душа концептуалізується через вітальні, фізіологічні характеристики, зовнішність і риси характеру, а також ментальні, емоційні та соціальні ознаки. До вітальних ознак належать життя і смерть. Показовими можуть бути соціальні ознаки з оцінним значенням у структурі концепту, серед яких влада – покора, багатство – бідність. Існування внутрішньої людини підпорядковується християнськими постулатам, згідно з якими Бог здатен судити внутрішню людину, яка живе з усвідомленням своєї гріховної природи. Внутрішня людина має характеризуватися цнотливістю, непорочністю, святістю. Вирізняються також рослинні ознаки концепту внутрішнього світу людини (корені і плоди), за місцем їх зростання (нива, сад) та процесами аграрних робіт (оранка, посів, збирання врожаю). Також у концепті можуть виявлятися зооморфні уявлення про душу (пташка). Щодо локалізації душі, то вона уявляється в тілі людини, у крові, у грудях, у серці. Рух компонентів внутрішнього світу людини – це рух за вертикальною віссю, за горизонталлю і по колу, що теж має оцінні характеристики. Поверхня і глибина також виступають ознаками концептів внутрішнього світу людини. Як ознака концепту «душа» виступає також зміст (у внутрішньому просторі душі є Бог, ангел, диявол, іноді людина). З ознакою змістилиця душі пов'язані уявлення про зберігання в ній емоцій, думок, здатності до мислення і мови. Внутрішній світ людини моделюється за зразком матеріального світу, тому, незважаючи на свою ідеальну природу, душа може характеризуватися за зразком матеріальних об'єктів (твердість – м'якість, легкість – тяжкість, чистота – забрудненість) [2, с. 82–87].

Когнітивна інтерпретація є виявленням ознак, які формують досліджуваний концепт як ментальну одиницю. Зміст концепту «душа» може бути представлений у сукупності найважливіших когнітивних ознак. У поетів «Молодої Музи» у його структурі представлені такі когнітивні ознаки.

Переживання екзистенції (смерть, жаль, біль, страх, хвороба душі, локуси – безодня, провалля, гора) – 32%

Найбільшу за процентним співвідношенням групу ознак становить образність, що вказує на притаманне символістам усвідомлення «прокляття екзистенції», почуття втоми від життя, викликане тим, що за його кулісами стоїть невблаганна смерть. Поетизація смерті є невід'ємною рисою літератури символізму як загадки буття, що сприймається в межах метафізичної перспективи: «Усьо поринає в безодні туману, / Хоч дух наш, як мідь ув огні все горить, / І я втону в вічність, у хлань океану, / Де загадка світа стоїть і мовчить <...>» [9, с. 352]; «Душе вбога! Кинь нікчемну / Житейську страсть, а глянь в тасмну / Безодню сльоз!» [14, с. 68]; «Знемігся я життям, грізний опир одчаю / Присався до душі, як той страшний поліп» [14, с. 110]; «<...> Паде мій плач з глухої ночі / У болота, нудьга немочи / Пе душу смоком тлі <...> / Коса брентить між кістками, / А я застряг між болотами, / І суну ся в провал!» [9, с. 190].

У поезії символістів часто актуалізуються значення смутку, резигнації, болю, страху: «В душі великий жаль тремтить, / Хоч сліз не скочує на вії, / Жре серце біль і груди рани, / Ран час не лічить, ні події» [14, с. 604]; «Ой люлі, люлі, зловісний смутку! / Зітхає троця, хвилює лан / Межею сонна задума блудить, / А хвору душу повив туман» [14, с. 50]; «В душі моїй квілять несплакани думи, / А серце банує, сумне до загину» [14, с. 95]; «В очах безодня смуги і утоми, / Душа пожерта, спалена тоскою, / А в серці сумерк, попіл, ринь і зломи [14, с. 103]; «Не цвісти квітам на снігах, / Коли мороз давить, / Не тішитися й мені в піснях, / Коли душа скімлить» [14, с. 436]; «Безмежна, сіра туга душу горне, / А глум їдкий над долею глумиться<...>» [14, с. 634]; «В моїй душі огонь горить. / А серце рвесь даремно <...> / Де гляну – сум, весь світ мовчить, / І темно скрізь, так темно <...>» [14, с. 637].

Значення концепту «душа» розкривається за допомогою метафоризації: «На душу впала / Безмежна скатерть тоски і смерти, / І серце багне в тиші заснути / Як скорбна пісня, що вдаль помчала» [14, с. 111]; «На душу мою і сумління / Чорна, чорна лягла хоругов» [9, с. 191]; «Дух мій в задумі, / В грудях жевріє вічна геснна [14, с. 116]; «Чи чуєш, як рокотом бурі / Душа моя глухо мовчить» [9, с. 314]. Характерним для поезії раннього українського символізму є використання фольклорного коду, якому притаманні ліризм, перечуленість, сентиментальність

українських народних пісень та романсів, у колі яких у вигляді традиційного народно-поетичного вислову відбувається вираження почуттів: «Серцю маму жаль!» [9, с. 88].

З почуттями смутку і розпачу пов'язане почуття самотності, прагнення вилучення себе із життя, дистанціювання від світу, що часто втілюється в локуси моря, гори: «*Душа моя хора – не бачу людей!*» [14, с. 605]; «*І хоч не раз в душі проснеться / Пекуча туга й жаль за світом, / То серце вже не відозветься / Приятельським до вас привітом*» [14, с. 75]; «*Смійся, мій смутку, бо світ не хоче / Глянути в пропасть душі поета <...>*» [14, с.75]; «*Горо, моя горо! Тебе я розумію... / Твоя судьба – в снігу красноти та інею, / Твоя душа – в зимі обіймах вічно мліє, / Ти все повита сном, і літо над твоєю / Корonoю теплом ніколи не повіє – Гей, яка схожа ти із долею мою!* <...>» [14, с. 550]; «*Вітай, мені, тихе, задумане море! / Приходжу до тебе, як вірний до храму, / Коли важка дума його чоло оре / І дух безнадійно зсувається в яму*» [14, с. 95]; «*Піду – охлялу душу зложу / В колиці вічної задуми / І на бліді уста положу / Печать несплаканої думи*» [14, с. 74].

Ці почуття викликає скінченність життя, сум за втраченими надіями, тим, що минуло: «*І я в душі відчув жахливу порожнечу, / І затужив до сліз, напоених чуттям. / І вийшов я на світ, і, випрямивши плечі, / Пустився доганять тікаюче життя*» [14, с. 233]; «*У спогадах топлюся, як в безодні, / Щоб в них розраду для душі знайти*» [14, с. 259]; «*Вся молодість моя – се туга, / Що рвала душу мою / За щастям, за життям, за чаром. / За сонцем, за красою*» [14, с. 624]; «*Чарівне сонце днів весняних / Померкло і поблідло <...> / Душа з вершин давніх спадала / Так прикро, сумно, підло <...>*» [14, с. 625]; «*В душі незгійний жаль палає – / Невиплакані сльози <...>*» [14, с. 625]; «*Вертають спомини – і душу хору / Обсотують тасмними нитками <...>*» [14, с. 640]; «*Щось душу тягне в цю глибину без дна, / В якій застигла лава юних мрій <...>*» [14, с. 219].

Образи жебраків, дідів, сліпців, циганерія, мандрівка душі – 3%

Втілюють трансцендентні смисли образи мандрівників, пілігримів, що походять від творчості романтиків, душа яких поривалася від буденності до іншої країни, вічної батьківщини. Подорож зазвичай символізує людське життя, дає змогу осягнути його істину. Пошуки «святої таємниці» набувають значення пошуків втраченого раю або останнього притулку. Від Ш. Бодлера та французьких поетів-символістів були засвоєні теми циганерії, що асоціювалася з образом

митця, артиста, втаємниченого в секрети життя: «*Духом все молоді, тілом дряхлі діди – / Ми верстаєм дорогу сліпцями, / Йдемо вперед навмання і вступаєм в сліди / Тих, що нарід вели манівцями*» [14, с. 116]; «*В душі столочені, / Обплывані всіма – / На чолах носим глум / І зледенілий сум, / Собою змучені, з дітьми розлучені, / І голодом вовків, / З душею жебраків, / Безіменні ідемо, / Та ший ми не гнем*» [14, с. 135]; «*Розжалобилася душа / У смутках непомірних, / Що збулась радості життя / І що опущена сама / Йде по полях безмірних*» [14, с. 436]; «*Моя душа циганська із шатрами / Тими зрослась – здаєсь, на край землі / За вами б, нещасні діти Шоми!*» [14, с. 586].

Прагнення ідеалу, вічності – 19,4%

Прагнення ідеалу в поезії символізму розкривається через контексти надії, кохання чистоти, близьки, коштовностей: «*Щоб заблестіли знов в душі моїй кристали. / І радість ангелів, що я на світ приніс*» [9, с. 335]; «*Спокій на душі без порока / І серце брильянтом сия*» [9, с. 295]; «*Мій дух самоцьвітить росою, / В лелії розквітла душа <...>*» [9, с. 312].

Подібні почуття розкриваються в контексті ідеального кохання до жінки: «*Із-за неї душа моя чиста / Стає як вода в жерелі*» [9, с. 295]; «*Душа моя лине до тебе / І молиться німо без слів*» [9, с. 319]; «*Як птах до вирею, душа моя рвалася / До тебе з країни незмірної туги*» [14, с. 95]; «*І я люблю у тобі, мила, / Цей радісний душі розмай <...>*» [14, с. 221]; «*Твоя душа якась така прозора, / Що в ній я чуюсь, яку себе вдома*» [14, с. 239]; «*В душі моїй озвалась ти струною / І розбудила радісне тремтіння*» [14, с. 239]; «*Бо що є краще над святе єднання / Двох різних душ в містичному акорді?*» [14, с. 244]; «*Як в сонці вранішнім лелії пелюстки / Розтулюєш мені душі своєї квіт <...>*» [14, с. 247]; «*Як Лорелай, блакитноока фея, / Життям ідеши розміряна, жагуча. / Твоя душа – розквітла орхідея, а водночас – глибока, тиха круча*» [14, с. 248]; «*Як мрія, ти на шляху стала, / Як сонце, ясна, гожа, / Збудився я, душа бажала / Полинуть в рай*» [14, с. 46]; «*З любові, що палить нам душі, / Колись пічнешь любов любови, / Жажда краси, добра, обнови <...>*» [14, с. 500].

Часто заміною недосяжного ідеалу є наркотизування себе почуттями: «*А все ж дозволь, щоби душа тривожна / Дурманилась наркотиком пісень*» [14, с. 217]; «*Щось душу тягне й хочеться у тобі / Втопити тугу, зроджену в нічниці*» [14, с. 217]. Подібні почуття пов'язані з мрійливістю: «*Затлілись ясні зорі / Бренить вечірній рій, / Душа купаєсь в морі / Розкішних мрій-надій*»

[14, с. 64]; «Вколиши душу звуком срібних струн, / В вечірній чар привійся, / Розжари груди кривавим блиском лун / Та й <...> з мрією розвійся!» [14, с. 553]. Душа усвідомлюється субстанцією, дотичною вічності: «Неси в душі свою найкращу думу, / Свою сердечну мрію золоту, / Шляхом життя, посеред крику й шуму / У вічності глибоку самоту» [14, с. 486].

Розчинення в пейзажі, музиці, втеча у мрію – 23 %

Душа у поезії символізму постає субстанцією, здатною провадити в ідеальний світ через сприйняття нею доколишнього світу – краси музики, природи: «Я чую радість, чую болі, / Я розумію душу хвору, / Моя ж душа, як струна тая, / багата на всілякі тони, / На ній і коломийки грає, / І похоронні дзвонить дзвони» [14, с. 414]; «Лист з дерев паде, / І тремтить трава. / В хмарі грім гуде – / Тож дрижить душа!» [14, с. 413]; «Моя цитро, моя ти потіхо! / В тобі топлю горе, розпуку, тугу, / Ти життя солодиш, розганяєш лихо / <...> Ох, подруго! Душу ти пестили мою!» [14, с. 46]; «А тихо тут і так спокійно, / Як у душі, що збулась горя. / Лиш мрії-сни літають рійно, / І з-поза скель порання зоря / Встає таємно, благовійно» [14, с. 421]; «В той край летить душа, там серце відпочине, / Буятимуть думки в небесній простори, / І око переб'є, голубе, ясне море <...>» [14, с. 550]; «Ріко співуча! Кілько у тобі / болісних стонів! / Кілько в тобі за душу рвучих / тихих півтонів. <...> Уся моя душа втонула у твою шумі <...>» [14, с. 552]; «Як сумно ти грала в той вечір розлуки, / Як жалко твій спів линув вдаль <...> / Душа виривалась, і руки дрижали, / І сльози блистали в очах» [14, с. 555]; «А прецінь, ще в моїй душі і нині / В томлячу хвилю поворотних снів / Будяться тихі звуки лебедині – / Се та відлетна пісня журавлів <...>» [14, с. 560]; «Пливе твій дух, задуманий співаче, / І ловить в душу шуми над водою, / Садів розцвілих сонні розговори / Та звук сопілки, що у лузі плаче» [14, с. 579]; «В такий далекий лине край / Душа, від звуків п'яна, – / І сниться їй найкраща з мрій, найкращий сон-омана» [14, с. 622]; «Якісь незнані, щирі, добрі / У душу звуки кануть <...> / Весна мине, і сон минеться – / Вони одні остануть» [14, с. 623]; «Вже і цвіти у лузі зацвіли. / Соловії так тужно щебечуть, / Що здається – ті промені сонця / В душу чари предивнії мечуть» [14, с. 626]; «Душі сниться сумовитий дивний сон <...> / Заглядає сонце ясне до вікон <...>» [14, с. 626]; «Такі ясні звуки лунуть ген в простір, / Піднімаються нам душі – аж до зір!» [14, с. 628]; «Здається, світ весь тоне / У мріях

і у снах, / А душу срібні дзвони / Ведуть на ясний шлях <...>» [14, с. 642]; «Заслухані в мелод'ю власних душ, / Ідем стежиною лісною <...>» [14, с. 643]; «Тихо, тихо на ліси, на гори, / Підем разом стежкою одною, / Кинем душі зорями на море, / Розіллємся по землі росю, / Понесемся у всесвітній шум!» [9, с. 286].

Душа, наділена антропоморфними якостями, – 9,7 %

Душа в поезії символістів часто постає в ролі суб'єкта, наділена антропоморфними і зооморфними якостями, що втілюються у метафорі, алегорії, символи: «Душа моя лине до тебе / І молиться німо без слів» [9, с. 319]; «Душа злебеділа / До неї від мене / І пала і сіла, / Як білая мєва, / На море зелене, / Як мла опалева, / Як хмара сумна!» [9, с. 180]; Молила ся душа в мені: / – Я плачу з мрій, я плачу в сні!» [9, с. 172]; «Душа моя біла / З дитини у мене / Як зірка зоріла, / Як пташка літала / Над море зелене / І сьміхом сияла / Як мрія у сні! / Аж взрів я русалку в морській глибині – / І першим риданням заплакав у сні! <...>» [9, с. 180]; «Таке життя, сльотлива днина / Без блиску сонця – і оце / Душа скучає, мов дитина, / І криє в споминах лице» [14, с. 447]; «Щасливі ті, що прагнуть все до раю / І мають душу, як дитя, капризну <...>» [14, с. 229]; «В осінню ніч з тремтячими звіздами / везе човно зболілу бідну душу <...> / Грай мені, грай – я, може, ошалію <...>» [14, с. 580]; «Серед ланів широких, нив зелених / І верб старих, що йшли селом рядами, / Колись душа моя росла» [14, с. 633]; «Душа як жертва під ножем браміна» [9, с. 309]; «Не вірить ніжній моїй мові, / Хай слухала тихі слова – / Співала їх слово по слові / Душа моя, пташка жива» [9, с. 261]; «В гуцавині дикого ліса / Опівночі плаче душа. А з неї хтось реготом біса / Сміється – і знову тиша» [9, с. 216]; «Душа моя тужить, душа моя рветься, як новик, що в келії в'яне» [14, с. 98].

Душі померлих, примари, страхи і проєкції глибинного «я» – 4,5 %

Психологічна інтерпретація душі символізмом знайшла вияв у контекстах, пов'язаних із змалюванням темної сторони душі у вигляді страхів, привидів і примар: «Як тихий сумерк на дорогу ляже / І сірі мряки вздовж ровами бродять, – / В таку годину (стара казка каже) / Зболілі душі на поля виходять [14, с. 591]; «Душе проклята! Душе з того світа! / Чую твій голос і плач чую твій, / Про що тебе жалість пригнала з засвіта? / Буду молитись за твій упокій!» [14, с. 608]; «Йде за тінію тінь і глядить до вікна / З очових переплаканих ям – / Ціла наша

Душа / Наболіла, сумна, / Тільки сліз, тільки крові і плям!» [9, с. 232]; *«І душі вбитих як живі / Їх збудять привидам в крові, / Як мари, бачені крізь сон, / Їм будуть плакати з вікон: / Вже більше не заснете!»* [9, с. 378].

Душа смертна, людина – 0,7%

Концепт «душа» здатен виступати також у відмінному від попередніх значенні смертної людини: *«Як мені вас жаль, / Як жаль, / Ви, душі мручі, / Даремно ждучі / Щастя. / Ах, як жаль!»* [14, с. 442].

Грішна душа (фразеологічне значення) – 2,2%

У цілком традиційному значенні виступає концепт грішної душі, викликаний як екзистенційними, так і любовними мотивами: *«Часом сова озветься, / Як грішника душа»* [14, с. 420]; *«Сповий лише у раменах, / Хай я ще раз уплюся – / Ще гріх один по всіх гріхах, / За пекло не боюся, / Що дасть рука Господня»* [9, с. 276]; *«Тягнеш душу, дівчино чудова, / Що промовиш, мід пливе зі слова / Під солодкий сміх: – / Усміхнешся через перли-зуби, / Тягнеш душу мою до загуби / На великий гріх!»* [9, с. 107].

Віддати душу (фразеологічне значення) – 1,5%

Часто концепт «душа» розкривається в межах традиційного фразеологічного значення «віддати душу» і близьких до нього, пов'язаного з коханням: *«Здається, душу ї рай була б віддала, / Щоби у Бога тільки щастя мала / Побачиться з тобою!»* [14, с. 530]; *«Я чую, за гріх той для тебе / Я згинуті мушу. / На ягодах уст пурпурових / Я духа кровавлю, / В обіймах твоїх пречудових / Я плач свій оставлю / І, кинувши душу із себе, / Тебе обезславлю!»* [9, с. 272]; *«Тягнеш душу мені з тіла, / З'яво сонця в перлах сліз; – / Шлю я вічи за тобою <...> / В жертву душу я приніс!»* [9, с. 132].

Душа як духовна субстанція, протиставлена тілу, – 1,5%

Гріховна природа кохання, суть якого проявляється в утвердженні культу тіла, часто є предметом роздумів у поезіях символістів. Водночас між тілом і душею немає єдності, існує постійний дисонанс. Занапащення душі гріховним коханням знаходить підтвердження в осудові християнської етики: *«Ой, візьмеш ти геть моє тіло, / Спалиш його, знищиш до щаду / Ха-ха! а душа не твоя! – / Мій дух се сміється зболіло, / Між нами – віщуючи зраду, / Гей всунулась зимна змія <...>»* [9, с. 277]; *«Я чую, за гріх той для тебе / Я згинуті мушу. / На ягодах уст пурпурових / Я духа кровавлю, / В обіймах твоїх пречудових / Я плач*

свій оставлю / І, кинувши душу із себе, / Тебе обезславлю!» [9, с. 272].

Протиставлення душі тілу, чоловіка – жінці, розуму – почуттям – 5,2%

Прихований гедонізм, на противагу декадентським почуттям резигнації і розпачу, якнайповніше виявляється в поезіях поетів-символістів через оспівування розкошів тіла коханої та любовної втіхи, що дають забуття. Проте в їхній поезії чітко простежується протиставлення душі тілу, жіночої тілесної природи – душі, розуму: *«Поклін вам, о гори, блакитні вершини, / Де мислями світить безсмертна тиша – / Куди не досягне душа навутини, / Нечиста, тілесна, жіноча душа!»* [9, с. 203]; *«Я в душу красуні не вірю, / Я вірю в красуні уста! / Не муч ся на мудру задуму, / Розкрий мені тіла красу, / Ти зроджена з піни і шуму, / А я тобі душу несучу <...> / Всю душу і серце і мудрість / Вливаю в дівочу красу!»* [9, с. 174]; *«Багрова любов сипле ладан / Бездушному тілу жени – / Та жертва стелиться димом, / Душа моя плаче з вини»* [9, с. 326].

Нечутлива душа, душа з каменю, демонізм жінки – 4,5%

Часто жіноча природа в поезіях символістів є загадковою, незрозумілою, демонічною і ототожнюється з байдужістю матерії, природи: *«Тверде твоє серце як камінь, / Холодна як скеля душа»* [9, с. 291]; *«Чого ж мені ти в душу запустила, / Мов пазурі, убивчий погляд твій?»* [15, с. 253].

Креація душі, штучна природа – 1,5%

Душа в символістів пов'язана із творчою синтезою: *«О метана бурею, Нене злиденна, / Укріплю тебе я на камені слова / І будеш як церква ясна і сталенна! / Зі сапфіру стануть основи і стіни, / З кришталю всі вікна, вібло – чароцвіт! / Колюмни – сам рубін, ограда перлова, / І будуть народи всі йти до країни, / Де пісню – мова, / А думка – всесвіт, / Як море заблещеш усіми красками, / Душа моя плаче без тями!»* [9, с. 187]; *«Ніщо не втрачене. Твоя душа митця / Відродить ще мої полудені / Захоплення й знехтовані серця, / Стрясе літа моєї студіні / Подувами!»* [14, с. 420].

Вмістилище, храм, мавзолей, глибина – 9,7%

Символізм орієнтується на романтичний зразок образотворення, пов'язаний з уявленням людської душі вмістилищем, провідником у світ вищих і нижчих сил: *«І смерті ніч, й життя зірниця – / Усе в моїй душі міститься. / Який, який великий я!»* [14, с. 419]; *«Сховай в душі глибоко, ген на споді / Свій слушний жаль і кривди почуття <...>»* [14, с. 490]. У молодомузівців проблематика душі представлена пов'язаними із

вмістилищем образами мавзолею, храму, келії, що стають її символом, уособлюють артистичну творчість, втечу від буденності у внутрішній світ. Зокрема, трагедія самотньої душі втілюється в символіці келії, зруйнованого храму: «В моїй душі страшна порожня, / Як в зимній келії черця, / І я стою, як придорожна / Стара святиня без жерця. / Престоли давніх торжищ впали / І стратили весь чар прикрас, / Цінні ікони люди вкрали, / В лампадах весь огонь погас» [14, с. 89]. Символіка храму, терему пов'язана з коханням: «Свій терем зладано і міргою надишу / Весільне ложе в шовку золотім / Тобі, моя царівно, / Злинь під мою кришу, / Та ласкою душі осяй мій зимний дім / І будь благословенна!» [9, с. 310]; «Люблю тебе, люблю й любити мушу, / Бо ти для мене мій священний храм, / В якому я свою очистив душу <...>» [14, с. 255]; «Тиха, сумна, як мрії тінь повійна, / Ти крізь душі моєї йшла кімнати, / Світи, де була пустка безнадійна, / Ти стала цвітом устеляти» [14, с. 557]; «Не раз в душі моїй снуються / Старої пісні тихі звуки <...> Не раз це крізь душі притвори, / Мов візія, в туман сповита, / Тяжка, як смуток Чорногори, / Снується арія сумовита, / Снується призабута нута, / Мов з глибини душі добута / І власним серцем пережита <...>» [14, с. 562].

Візія душі народу, служіння народу – 5%

У творчості символістів присутня семантика душі, що засвідчує поетичну еволюцію від чуттєвого до надчуттєвого, містичного та витворює дихотомію «душа – дух»: «Душа моя – великий дух / Відроджений на ново, / Широкий, світлий виднокруг / Заточимо навколо!» [9, с. 343]. Ці значення виявляють себе у контекстах, пов'язаних з баченням національної історії: «За що тебе скатовано, мій люде <...> Що ти плекав в душі вогонь Гіртеїв / І не ставав до злобного совіту?» [14, с. 93]; «І скажи, чи я вмер, / Чи живу, чи роздер / Ворог, крук-Чорнопер / Мою душу, край мій, / Чудо снів, чудо мрій – / Чи роздер і пожер Чорнопер?» [14, с. 542]. Також виявляються часто в межах традиційних контекстів смисли, пов'язані зі служінням народу, зокрема і творчістю: «Лишить живим симфонію погідну, / Без дисонансів, без фальшивих тонів, / В якій би кожен вичув душу рідну / І серце, повне радості мільйонів» [14, с. 206]; «Я несучу тобі, / Матінко моя, /

Часточку душі, / частку свого «я» [14, с. 413]; «Нам не жаль, бо лягли ми за діло, / Гідне жертви життя і кохання, / «За Україну душу і тіло» / Ми не даром співали зрання» [14, с. 518].

Висновки. Отже, у процесі аналізу концепту «душа» у дискурсі українського символізму на матеріалі поезій «Молодої Музи» було виявлено як мінімум 15 когнітивних ознак концепту «душа», різних за природою об'єктивації. Найбільш яскравими в концепті «душа» є когнітивні класифікатори переживання екзистенції (смерть, жаль, біль, страх, хвороба душі) – 32%, прагнення ідеалу, вічності – 19,4 %, розчинення в пейзажі, музиці, втечі у мрію – 23%. На тлі всієї сукупності досліджуваних номінативних одиниць відсоток рівня яскравості кожної когнітивної ознаки вираховувався, виходячи із числа номінативних одиниць, які об'єктивують дану когнітивну ознаку: чим більша кількість одиниць об'єктивує ту чи іншу ознаку, тим вищим є рівень її яскравості.

Лінгвокогнітивний аналіз базового концепту «душа» та встановлення його когнітивних ознак у поезії раннього українського символізму дають змогу реконструювати світоглядні позиції цього напрямку загалом. Розуміння символістами душі модерного суб'єкта та її образна об'єктивація породжуються відчуттям загальної втоми та розчарування від життя, притаманним епосі. Література символізму експлуатує теми кінцевості людського життя, плинності часу, циклічності, умирання та відродження. Поруч із розпачем і резигнацією від усвідомлення пастки земного життя з'являється невимовне прагнення ідеального, недосяжної країни мрій. Пізнання людиною душі є рівноцінним пізнанню таємниці світу, яка розкривається завдяки природі, творчості, кохання. Постать гарної жінки неодноразово ставала виразом поетичної інтроспекції, образом душі. Водночас темна сторона кохання пов'язана з тілесністю на протигагу душі, демонізуванням жіночої природи, потрактованої у традиційно християнському розумінні жертви і гріха. У творчості символістів семантика концепту душі прямує до надчуттєвого, містичного та витворює дихотомію «душа – дух», у чому виявляються смисл, пов'язані із душею народу, частиною якого відчувають себе поети-символісти, та служінням йому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алефиренко Н. Вербалізація концепта и смысловая синергетика языкового знака. *Проблеми вербалізації концептів в семантике языка и текста* : матеріали Міжнародного симпозиума / отв. ред. Н. Алефиренко. Волгоград : Перемена, 2003. С. 3–11.
2. Антологія концептів / под ред. В. Карасика, И. Стернина. Волгоград : Парадигма, 2005. Т. 1. 352 с.

3. Жаботинская С. Концептуальный анализ : типы фреймов. *Вісник Черкаського університету. Серія «Філологічні науки»*. 1999. Вип. 11. С. 3–17.
4. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
5. Кононенко В. Концепти українського дискурсу : монографія. Київ ; Івано-Франківськ : Плай, 2004. 248 с.
6. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. Кубрякова и др. ; под общ. ред. Е. Кубряковой. Москва : МГУ им. М.В. Ломоносова, 1997. 245 с.
7. Лисиченко Л. Лексико-семантичний вимір мовної картини світу. Харків : Вид. група «Основа», 2009. 191 с.
8. Маслова В. Концепты разных типов и пути их реконструкции. *Проблемы концептуализации действительности и моделирования языковой картины мира* : сборник научных трудов / сост., отв. ред. Т. Симашко. Москва ; Архангельск, 2013. Вып. 6. 464 с. С. 160–169.
9. Пачовський В. Зібрані твори : у 2-х т. Філадельфія ; Нью-Йорк ; Торонто : Об'єднання українських письменників «Слово», 1984. Т. 1 : Поезії. 743 с.
10. Пименова М. Душа и дух: особенности концептуализации. Кемер. гос. ун-т, Рос. ассоц. лингвистов-когнитологов, Кемер. отд. Кемерово : Графика, 2004. 386 с.
11. Пименова М. Концептуальные метафоры как зеркало ментальности народа. *Мова і культура*. 2012. Вип. 15. Т. 2. С. 68–75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2012_15_2_15
12. Попова З., Стернин И. Когнитивная лингвистика. Москва : А.С.Т. ; Восток – Запад, 2007. 226 с.
13. Попова З., Стернин И. Семантико-когнитивный анализ языка : монография. Воронеж : Истоки, 2007. 250 с.
14. Розсипані перли: Поети «Молодої Музи» / упор., авт. передм. та прим. М. Ільницького. Київ : Дніпро, 1991. 712 с.
15. Слободян М. Методика концептуального аналізу в сучасній когнітивній лінгвістиці. *Мовознавство*. 2009. Вип. 17. С. 105–115.
16. Словник української мови : в 11-и т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 1. URL: http://ukrlit.org/slovyk/slovyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh
17. Титова Ю. Структура концепта и методы его описания. *Вестник Ульяновского государственного технического университета*. 2010. № 4. С. 16–21.
18. Фразеологічний словник української мови / АН України, Ін-т укр. мови ; уклад. : В. Білоноженко та ін. Київ : Наук. думка, 1993. Кн. 1. 528 с.

УДК 81'342.4

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.18.11>

ПОЗИЦІЙНЕ ЧЕРГУВАННЯ У/В ЯК СКЛАДНИК МИЛОЗВУЧНОСТІ НАУКОВОГО ТЕКСТУ

POSITIONAL ALTERNATION OF *IN/IN* AS A COMPONENT OF SOFTNESS OF THE SCIENTIFIC TEXT

Наконечна Г.В.,

orcid.org/0000-0002-3658-7523

доцент катедри української мови

Національного університету «Львівська політехніка»

У статті проаналізовано випадки чергування у/в у науковому тексті, виданому за кордоном України у 80-х роках ХХ ст. Визначено ступінь розбіжності з вимогами чинного сьогодні в Україні правопису. Здійснено якісну характеристику фонетичного оточення евфонем, з'ясовано можливі авторські мотивації та загальномовні тенденції вживання прийменника/префікса у/в у випадках, що не відповідають теперішнім нормам. Об'єкт дослідження у статті вибрано працю Олександри Вишневської «Походження тваринного світу» (далі – ПТС), видану 1985 року за межами України – у Мюнхені. Книжка О. Вишневської побачила світ наприкінці ХХ ст., коли українські правописи вже оперували досить чіткими правилами щодо чергування у/в. Однак діаспорні видання цікаві, зокрема, тим, що вони формально не зобов'язані виконувати всі настанови державних українських правописів. Вважатимемо ці вживання авторськими. Предметом аналізу є позиційне чергування прийменників та префіксів у/в у зазначеній роботі. Для опрацювання методом суцільної вибірки із перших 55 сторінок праці взято 637 випадків уживань.